

De regels van de school tegen de codes van de straat

Een reflectie op het tegengaan van de straatcultuur op het Jeroen Bosch College

Hilde de Man, Jeroen Bosch College 's-Hertogenbosch:

'Cruciaal is dat zowel de regels als de sancties voor iedereen helder en voor elke leerling gelijk zijn'

Samenvatting

Docenten op de mavo-afdeling van het Jeroen Bosch College ervaren een groepje leerlingen als 'lastig'. Hun gedrag zou ingegeven zijn door de straatcultuur. Dringen de codes van de straat inderdaad door in de klas? Hilde de Man verkent de oordelen, vooroordelen en manieren van omgaan met de straatcultuur. Aan de hand van kenmerken van straatcultuur in de literatuur stelt ze vragenlijsten samen voor docenten en leerlingen. Volgens de docenten dringt de straatcultuur onomstotelijk door op school. Toch voldoen gemiddeld per klas slechts twee – mannelijke – leerlingen aan de kenmerken. De behoefte aan richtlijnen blijkt echter unaniem: zowel de leerlingen (55%) als de docenten (83%) geven aan dat de regels onvoldoende strikt zijn om vervloeiing van de straatcultuur te beletten.

Inleiding

'Ja maar mevrouw,' zei een leerling, 'u heeft geen respect voor mij. Dan hoef ik niet naar u te luisteren.' Hilde de Man blijkt niet de enige docent op het Jeroen Bosch College die zich afvraagt hoe te reageren op dergelijke opmerkingen. 'Tijdens teamvergaderingen bekenden collega's het lastig te vinden een groepje leerlingen aan te spreken. Het vermoeden werd geuit dat hun gedrag werd ingegeven door de straatcultuur.'

Collega's steunen elkaar, maar daarmee is het probleem niet opgelost. 'Leerlingen kopieerden het probleemgedrag of hadden er last van. Dat gaf de doorslag om er mijn onderzoeksproject van te maken en beleid te ontwikkelen voor het omgaan met straatcultuur op school.'

Heftige reacties

Zijn de omgangsvormen van de straat werkelijk doorgedrongen in de klas? En als dat zo is, waarom vinden docenten dat zo hinderlijk? Antwoorden op deze vragen zoekt ze in de literatuur. In *Van de straat* omschrijft van Strijen (2011) straatcultuur als een 'gezamenlijk gedragen gevoel onder groepen jongeren' dat zich vertaalt in afwijkende opvattingen, gedragingen, normen en waarden. Een eigen taalgebruik kan er onderdeel van zijn. Kenmerkend is de weigering zich te conformeren aan gangbare maatschappelijke richtlijnen. Dat uit zich in verzet tegen personen en instanties die 'het gezag' vertegenwoordigen. De Man herkent het wel. 'Regelmatig had ik te maken met leerlingen die de les probeerden te verstoren. Ze provoceerden en hadden een grote mond. Hen aanspreken op hun gedrag lokte soms heftige reacties uit. Zo gooide een leerling die ik een onvoldoende gaf ooit een stoel door het lokaal.'

Hans Kaldenbach wordt gevraagd om op school een training te geven over omgaan met straatcultuur. Zowel docenten als ondersteunend personeel kunnen vrijwillig deelnemen. 'Zo kon ik meteen peilen hoe sterk het thema leefde onder collega's. Vooral de rollenspelen met acteurs werden als leerzaam ervaren omdat ze ons confronteerden met onze vooroordelen.'

Alles draait om aanzien

De literatuur helpt bij het ontmaskeren van vooroordelen. El Hadioui (2011), beschrijft hoe een straatcultuur kan ontstaan in achterstandswijken en volksbuurten van grotere steden. Hij merkt op dat er verschillende redenen zijn waarom jongeren de straat op zijn gegaan. Vaak zijn ze gewoon op zoek naar sociale contacten, maar ook een slechte thuissituatie of financiële problemen en ouders die veel aan het werk zijn, kan de oorzaak zijn. Volgens El Houdioui, vinden de jongeren elkaar én ontmoeten de jongeren elkaar op straat, in afgelegen hoeken en pleintjes zonder sociale controle. Zo wordt in volksbuurten en achterstandswijken het gevoel van minderwaardigheid bestendig.

Jongeren hebben het gevoel niets te verliezen te hebben, meent Van Strijen (2011). En iemand die niets te verliezen heeft, wordt ongevoelig voor correctie. Het is een van de redenen dat gedrag uit de straatcultuur als negatief en agressief wordt ervaren. Alles draait om het verwerven van respect. Daarbij gaat het niet om wederzijds respect, maar om aanzien. Kracht, lef, geld, tatoeages, gewonnen vechtpartijen en kleine criminele activiteiten zijn statusverhogend. Aangetrokken door de gangsta-rap adopteren jongeren deze overtuigingen en de daarbij behorende identiteit (Kaldenbach, 2011). Internet en grote scholengemeenschappen dragen bij aan de snelle verspreiding.

De straatcultuur heeft eigen codes. Zo verwerf je aanzien met merkkleding en een straattaal. Met een onverschillige houding voorkom je het tonen van emoties, want dat is een teken van zwakte. Logisch dat excuses aanbieden onacceptabel is, dan geef je immers toe dat je iets fout hebt gedaan.

'Het saamhorigheidsgevoel is een positief aspect van de straatcultuur', benadrukt De Man. 'Net als de creativiteit die een straattaal vraagt. Het feit dat jongeren een eigen taal kunnen aanleren, kan ze bovendien motiveren op school een vreemde taal onder de knie te krijgen.'

Duidelijke regels in de klas

Het gedrag van de straat botst echter nogal met de op school gewenste omgangsvormen. Vooral de man-vrouwverhouding en het omgaan met regels kunnen tot frictie leiden. De Man: 'De straatcultuur draait om mannen en macht. Vechten verhoogt je aanzien in de groep. Thuis vervult moeder veelal de traditionele rol. Vrouwen en meisjes worden vooral gezien als lustobject. Volgens Kaldenbach (2004) krijgen ze minder snel te stellen met fysieke agressie dan mannen.'

Jongeren uit de straatcultuur hebben meer dan anderen behoefte aan duidelijke regels. Ga er consequent mee om, adviseert Kaldenbach. 'Strijk niet met de hand over het hart en doe niet populair, want dan verlies je in de ogen van jongeren uit de straatcultuur je autoriteit. Een grijs gebied in de regels of het sanctioneringsbeleid weten ze feilloos te ontdekken en uit te spelen.' Hij adviseert om beginnende docenten goed te begeleiden. 'Goedbedoelende beroepsbeoefenaren willen aardig gevonden worden en laten hun grenzen te ver overschrijden.' Voor de jongeren zijn ze dan 'niemand' meer, voor hen voelen ze geen respect.

Om de straatcultuur op school en tijdens de lessen terug te dringen beveelt hij aan om een actief beleid te voeren tegen verzuim en spijbelen, niet toe te laten dat een collega of leerling wordt bedreigd en beledigend spreken over een collega of leerling direct af te kappen. De Man: 'Hij adviseert ook stellig om leerlingen te betrekken bij het opstellen van beleid. Met regels die ze zelf hebben bedacht gaan ze gemakkelijker mee.'

Vragenlijsten voor docenten en leerlingen

Om te toetsen of de kenmerken van de straatcultuur zich voordoen op school, stelt de Man vragenlijsten samen. Aangepast aan hun niveau worden dezelfde kwesties voorgelegd aan zowel docenten als leerlingen. 'Beide groepen heb ik vragen gesteld over de kenmerken van straatcultuur, de gedragingen van de leerlingen en de schoolregels. Docenten heb ik bovendien gevraagd naar de mate waarin zij veronderstellen dat de straatcultuur aanwezig is op school en de eenduidigheid van beleid. Bij de leerlingen ben ik ook ingegaan op hun achtergrond en thuissituatie. De aantrekkingskracht van de straatcultuur zou daarmee immers samenhangen.'

Alle mavoklassen van het Jeroen Bosch College zijn betrokken in het onderzoek. 'Er werken 27 docenten, van wie 23 de per e-mail verzonden enquête ingevuld hebben geretourneerd. Op de mavo-afdeling zijn 215 leerlingen ingeschreven. 91 hebben de enquête ingevuld: 55 jongens en 36 meisjes. Ze konden aangeven in hoeverre zij het eens zijn met stellingen over tijdsbesteding,

groepsdruk, houding tegenover school en regels en het al dan niet in aanraking zijn geweest met de politie en criminaliteit.'

Verschillen tussen jongens en meisjes

Omdat straatcultuur volgens de literatuur vooral een 'mannending' is, zijn de resultaten bij kenmerkende onderwerpen gesplitst in jongens en meisjes. 'Zo ontdekte ik dat bij het thema 'tijdsbesteding' meisjes aangeven dagelijks gemiddeld 26 procent van hun tijd aan huiswerk te besteden. Jongens zijn er slechts 16 procent van hun tijd mee kwijt. Meisjes zijn meer bezig met familie (27% tegenover 16%), terwijl jongens veel meer tijd aan gamen besteden (17% tegenover 1%). Verrassend genoeg brengen beide groepen evenveel tijd door op straat met vrienden (20%).'

Bij het onderwerp 'groepsdruk' veronderstellen aanzienlijk meer jongens (16%) dan meisjes (3%) met vechten en het tentoonspreiden van kracht respect te verwerven (zie tabel 1 en 2).

Stelling	Oneens	Beetje oneens	Beetje eens	Eens
Ik voel me sterker in een groep	8%	14%	43%	35%
Ik doe wel eens dingen in een groep die ik anders niet zou doen	45%	10%	35%	10%
Als ik anderen laat zien dat ik sterk ben/goed kan vechten, hebben anderen meer respect voor mij	37%	27%	20%	16%
Als ik laat zien dat ik verbaal sterk ben, hebben anderen meer respect voor mij	30%	30%	30%	10%
De mening van mijn vrienden is belangrijk voor mij	10%	25%	47%	18%

Tabel 1: Groepsdruk jongens, in percentage van het totale aantal leerlingen

Stelling	Oneens	Beetje oneens	Beetje eens	Eens
Ik voel me sterker in een groep	14%	3%	45%	38%
Ik doe wel eens dingen in een groep die anders niet zou doen	48%	14%	31%	7%
Als ik anderen laat zien dat ik sterk ben/goed kan vechten, hebben anderen meer respect voor mij	76%	7%	14%	3%
Als ik laat zien dat ik verbaal sterk ben, hebben anderen meer respect voor mij	31%	28%	31%	10%
De mening van mijn vrienden is belangrijk voor mij	0%	21%	48%	31%

Tabel 2: Groepsdruk meisjes, in percentages van het totale aantal antwoorden

Volgens El Hadioui (2011) leidt straatcultuur vaak tot brutaal en agressief gedrag tegen leraren. De stelling 'ik heb vaak een grote mond tegen een docent' wordt door 15 procent van de respondenten positief beantwoord (4% eens, 11% beetje eens). Het gebrek aan respect voor wetshandhavers komt daarmee overeen: 16 procent geeft aan geen of een beetje respect te hebben voor de politie. Dit zegt volgens De Man niks over in aanraking zijn geweest met criminaliteit of de politie. 'Over dat thema heb ik gedetailleerde vragen gesteld (zie tabel 3). De antwoorden gaan over de afgelopen drie jaar en zijn ook uitgesplitst in jongens en meisjes.'

Ja,	Jongens	Meisjes
ik heb gevochten op straat	33%	14%
ik heb softdrugs gebruikt	10%	14%
ik heb harddrugs gebruikt	6%	0%
ik heb iets gestolen in een winkel	8%	7%
ik heb iemand zijn telefoon gestolen	2%	0%
ik heb ergens ingebroken	4%	3%
ik ben in aanraking geweest met de politie	22%	10%
ik heb een straf gehad bij bureau HALT	6%	3%

Tabel 3: Criminaliteit onder leerlingen, in procenten van het totale aantal antwoorden

Olievlekeffect tegengaan

Als meerdere leerlingen die met de politie in aanraking zijn geweest (21%) bovendien positief scoren op een kenmerk zoals vechten op straat (33%), kan dat voor een docent zwaar drukken op het klasmanagement. 'Om te peilen of de straatcultuur zich daadwerkelijk manifesteert op de mavo-afdeling, heb ik gemeten hoeveel leerlingen positief scoren op de belangrijkste kenmerken. Dat zijn: de vrije tijd voornamelijk doorbrengen op straat, groepsdruk ervaren, negatief staan tegenover regels en in aanraking zijn geweest met criminaliteit of de politie. Als ik de groep selecteer die hierop positief reageert, komt 6,3 procent van de ondervraagde leerlingen uit de straatcultuur. Dit zijn alleen jongens. In een klas van 30 gaat het dus om 2 – mannelijke – leerlingen. Dat lijkt weinig, maar dit cijfer mogen we niet onderschatten. Door de toenemende rol van sociale media en kopieergedrag vervloeit de straatcultuur immers snel. En op een scholengemeenschap moet je extra beducht zijn voor een olievlekeffect.'

Vervloeiing tegengaan vereist regels die strikt worden gehandhaafd. 'Dat gebeurt nu niet: de leerlingen vinden ons in elk geval vrij los. 45 procent is het oneens (8%) of een beetje oneens (37%) met de stelling 'onze school heeft strenge schoolregels'. De bewering 'onze school heeft docenten die zich aan regels en afspraken houden' wordt ontkend door 28 procent van de respondenten (6% oneens, 22% een beetje oneens).'

Docenten gedogen – volgens hun collega's

Hoe denken de docenten er zelf over? Dat komt naar voren uit de enquête die ingevuld is door 23 docenten van het mavoteam. 'Maar liefst 96 procent ervaart de aanwezigheid van straatcultuur bij de leerlingen. Ook de vraag op welke punten het schoolbeleid verbetering behoeft, wordt eensgezind beantwoord: de schoolregels (90%) en het sanctioneringsbeleid (90%). Ik kan niet anders dan concluderen dat het beleid moet worden aangescherpt. Dat maken de resultaten pijnlijk duidelijk. 79 procent van het team geeft aan dat op het Jeroen Bosch College een gedoogcultuur heerst wat betreft de schoolregels. Die uitkomst sluit naadloos aan bij de resultaten van het leerlingenonderzoek. Zowel de leerlingen (55%) als de docenten (83%) geven aan dat de schoolregels onvoldoende streng zijn om straatcultuur tegen te gaan.'

Die uitkomst is overigens wél strijdig met het beeld dat het mavoteam van zichzelf heeft. 'Frappant genoeg geeft 79 procent van de docenten aan zélf streng toe te zien op naleving van de regels, terwijl 58 procent meent dat collega's het laten afweten. Gelukkig is het volledige team bereid de eigen aanpak aan te passen. 38 procent zegt daar hulp bij nodig te hebben. Dat biedt perspectief. Als we samen het beleid vaststellen, kunnen we het gegeven dat teamleden elkaar als inconsequent bestempelen meenemen.'

Leerlingen erbij betrekken

Dat zowel docenten als leerlingen tijdens de lessen problemen hebben met straatcultuur staat als een paal boven water. 'Al voordat mijn onderzoek was afgerond, is de schoolleiding met dit gegeven aan de slag gegaan. Naast de workshop en de hand-out over omgaan met de straatcultuur zijn de regels geïnterpreteerd. Die bleken in talloze documenten te zijn beschreven, maar niemand wist meer welke we hanteren. Bij het opstellen van nieuw protocollen heb ik geadviseerd om ook de leerlingen om advies te vragen. Samen met de schoolleiding heb ik een kleine enquête afgenomen met de vraag waarop we moeten letten. Mogen in de lessen telefoons worden gebruikt? Mag je wel of niet te laat komen? Er is beleid ontwikkeld voor het omgaan met smartphones en docenten hebben onderling afgesproken beledigend spreken in de klas direct af te kappen. Cruciaal is dat zowel de regels als de sancties voor iedereen helder en voor elke leerling gelijk zijn. In een schemergebied weten leerlingen die erop uit zijn immers feilloos leemtes te vinden. Iedereen heeft behoefte aan duidelijkheid – daarvoor hoeft je niet tot de straatcultuur te behoren. Door leerlingen te betrekken bij het naleven van regels die ze zelf zinvol vinden, kunnen we samen het olievlekeffect tegengaan.'

Literatuur/referenties

Douma, L (2016). *Met straattaal kom je niet ver*. Onderwijsblad, 16(7), 30-33

El Hadioui, I (2011). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: van Gennep.

Kaldenbach, H. (2004). *Respect!: 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*. Amsterdam: Prometheus.

Kaldenbach, H. (2011). *Machomannetjes: 99 tips om de straatcultuur terug te dringen uit uw school*. Amsterdam: Prometheus.

Redactie van twaalf tot achttien (2006). *Lastige leerlingen*. Amsterdam: Ten Brink

Strijen, F. van (2011). *Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld*. Amsterdam: Uitgeverij SWP